

Категорія справи № 554/1124/20: **Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.**

Надіслано судом: **не визначено**. Зареєстровано: **26.12.2021**. Оприлюднено: **29.12.2021**.

Дата набрання законної сили: **22.12.2021**

Номер судового провадження: **61-18504св21**

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

22 грудня 2021 року

м. Київ

справа № 554/1124/20

провадження № 61-18504св21

Верховний Суд у складі колегії судів Першої судової палати Касаційного цивільного суду:

головуючого - Синельникова Є. В. (суддя-доповідач),

суддів: Білоконь О. В., Осіяна О. М., Хопти С. Ф., Шиповича В. В.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

представник позивача - ОСОБА_2 ,

відповідач - ОСОБА_3 ,

представник відповідача - ОСОБА_4 ,

треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору: Шевченківська районна у м. Полтаві рада як орган опіки та піклування в особі служби у справах дітей, служба у справах дітей Турківської міської ради Самбірського району Львівської області,

розглянув у порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи касаційну скаргу представника

ОСОБА_1 - ОСОБА_2 на постанову Полтавського апеляційного суду у складі колегії суддів: Одринської Т. В., Панченка О. О., Пікуля В. П.,

від 12 жовтня 2021 року.

Зміст позовної заяви та її обґрунтування

У лютому 2020 року ОСОБА_1 звернулася до суду

з позовом до ОСОБА_3 , про визначення місця проживання малолітньої дитини, передання дитини, стягнення аліментів.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що з 28 грудня 2013 року по 21 серпня 2018 року вона перебувала у зареєстрованому шлюбі з відповідачем, під час якого народився син ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , який після розірвання шлюбу за спільною згодою батьків залишився проживати з нею. Позивачка вказувала, що вона отримала тимчасовий дозвіл на проживання у Словацькій Республіці у м. Братислава та розпочала підприємницьку діяльність. Стверджувала, що відповідач не заперечував, щоб син проживав разом з нею у м. Братиславі, надав нотаріально завірених заяв на згоду вчинення всіх необхідних та юридично значимих дій, в тому числі виготовлення всіх необхідних документів та реєстрацію тимчасового проживання дитини у Словацькій Республіці, а також надав згоду на перевезення сина через кордон. У серпні 2019 року вона вивезла сина до свого тимчасового місця проживання у м. Братиславу (Словацька Республіка), влаштувала дитину до дошкільного закладу освіти. А 04 листопада 2019 року з метою участі батька у вихованні дитини вона привезла сина до м. Ужгорода та передала його брату відповідача. За домовленістю сторін дитина повинна була перебувати у батька два тижні. Проте, починаючи з 07 листопада 2019 року на телефонні дзвінки відповідач та дитина не відповідали. У подальшому їй стало відомо, що ОСОБА_3 звернувся до служби у справах дітей Турківської районної державної адміністрації Львівської області для визначення місця проживання сина з ним. Наголошувала на тому, що ОСОБА_3 виявив бажання проходити військову службу за контрактом, що свідчить про те, що відповідач займатися вихованням дитини не буде. Окрім того, фактично викравши дитину, він не турбувався про її емоційний та психологічний стан. ОСОБА_1 вказувала, що вона, як мати, займається розвитком сина, його вихованням й забезпечує всім необхідним відповідно до його віку.

Посилаючись на зазначені обставини, позивачка, з урахуванням уточнень, просила суд визначити місце проживання малолітньої дитини

ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , разом з матір'ю ОСОБА_1 , яка проживає по АДРЕСА_1 ; зобов'язати ОСОБА_3 передати малолітнього сина ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , для постійного проживання з матір'ю; стягнути з ОСОБА_3 на її користь аліменти на утримання малолітнього сина ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , у розмірі 1/3 частини усіх видів його заробітку (доходу) щомісячно, але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, з дня подання позову і до досягнення дитиною повноліття.

Основний зміст та мотиви рішення суду першої інстанції

Рішенням Октябрського районного суду м. Полтави у складі судді

Блажко І. О. від 21 січня 2021 року позов ОСОБА_1 задоволено частково.

Визначено місце проживання малолітньої дитини ОСОБА_5 ,

ІНФОРМАЦІЯ_1 , разом з матір`ю

ОСОБА_1 по АДРЕСА_1 .

Зобов`язано ОСОБА_3 передати малолітнього сина,

ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , для постійного проживання з матір`ю - ОСОБА_1 .

Стягнуто з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 , аліменти на утримання сина ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , у розмірі 1/4 частини від всіх видів доходів щомісячно,

але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку,

з дня подання позову 13 лютого 2020 року до досягнення дитиною повноліття.

У задоволенні іншої частини позову відмовлено.

Стягнуто з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 витрати зі сплати судового збору у розмірі 1 681 грн 60 коп., витрати

на правову допомогу у розмірі 1 000 грн.

Стягнуто з ОСОБА_3 на користь держави судовий збір в розмірі 840 грн 80 коп.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що з народження дитини його вихованням займалась матір, тому проживання дитини з нею забезпечить їй нормальний фізичний і духовний розвиток, що повністю відповідає інтересам дитини. Посилаючись на Декларацію прав дитини, вік дитини, а також те, що батько без згоди матері змінив місце проживання дитини, не турбуючись про її емоційний та психологічний стан, чинить перешкоди матері у спілкуванні з дитиною, суд першої інстанції дійшов висновку про визначення місця проживання ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , разом з матір`ю, а також про передачу малолітнього сина від батька матері. Також суд першої інстанції задовольнив позовні вимоги про стягнення аліментів на утримання дитини, зазначивши, що відповідач офіційно працевлаштований та має обов`язок утримувати дитину.

Основний зміст та мотиви постанови суду апеляційної інстанції

Постановою Полтавського апеляційного суду від 12 жовтня 2021 року апеляційну скаргу представника ОСОБА_3 - ОСОБА_6 задоволено.

Рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 21 січня 2021 року скасовано та ухвалено нове судове рішення, яким у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Стягнуто з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_3 судові витрати у розмірі 3 783, 60 грн.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що дитина тривалий час проживає з батьком, має з ним тісний контакт, належні умови для проживання, розвитку та навчання. Посилаючись на збереження психо-емоційного стану дитини, що відповідатиме її якнайкращим інтересам, суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що місце проживання дитини з батьком буде мати більш позитивний вплив на дитину, тому підстави для задоволення позову відсутні. Апеляційний суд зазначив, що до виникнення спору щодо місця проживання дитини мати не проживала постійно з сином, його вихованням займалися бабуся з дідусем. Після вивезення дитини за кордон батько дитини з`ясував, що умови проживання його дитини разом з матір`ю є неналежними та створив для дитини відповідні умови для його розвитку та навчання. Суд апеляційної інстанції зазначив, що раніше місце проживання дитини в судовому порядку не визначалося.

Надходження касаційної скарги до суду касаційної інстанції та узагальнені доводи особи, яка її подала

У касаційній скарзі, поданій у листопаді 2021 року, представник

ОСОБА_1 - ОСОБА_2 просить скасувати постанову Полтавського апеляційного суду від 12 жовтня 2021 року і залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Підставами касаційного оскарження вказаного судового рішення заявниця зазначила неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального і порушення норм процесуального права, вказавши, що суд апеляційної інстанції застосував норми права без урахування висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених

у постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року

у справі № 402/428/16-ц і постановою Верховного Суду від 14 лютого

2019 року у справі № 377/128/18, від 20 березня 2019 року у справі

№ 363/3907/16-ц, від 29 вересня 2020 року у справі № 279/3970/18,

від 26 травня 2021 року у справі № 309/1760/16-ц та від 08 вересня

2021 року у справі № 607/25451/19 (пункт 1 частини другої

статті 389 Цивільного процесуального кодексу України), а також

не дослідив належним чином зібрані у справі докази (пункт 4 частини другої статті 389 ЦПК України).

Доводи касаційної скарги обґрунтовані тим, що малолітня дитина з народження та до листопада 2019 року проживала разом із матір'ю, зокрема після розірвання шлюбу за згодою батька. На думку особи, яка подала касаційну скаргу, поза увагою суду апеляційної інстанції залишилось те, що батько дитини самовільно без згоди матері змінив місце проживання дитини та створює перешкоди у спілкуванні матері з дитиною. Заявниця вважає неправильними висновки суду апеляційної інстанції про те, що дитина понад рік проживає з батьком, оскільки після відібрання дитини відповідач продовжував проживати та працювати у м. Полтаві, а син постійно проживав з його батьками у м. Турка Львівської області. Наголошує на тому, що суд апеляційної інстанції, прийнявши рішення про заслуховування думки дитини, безпідставно відмовив у задоволенні клопотання про допит малолітньої дитини у присутності незалежного психолога, а також у приєднанні до матеріалів справи висновку психолога. Стверджує, що посилання суду апеляційної інстанції як на докази на рішення комісії з питань захисту прав дитини Турківської районної державної адміністрації Львівської області від 11 лютого 2020 року та висновок органу опіки та піклування від 18 лютого 2020 року № 82/0/20 суперечить вимогам статті 229 ЦПК України.

Ухвалою Верховного Суду від 18 листопада 2021 року відкрито касаційне провадження у справі за поданою касаційною скаргою.

Ухвалою Верховного Суду від 08 грудня 2021 року справу призначено до судового розгляду колегією у складі п'яти суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи за наявними у ній матеріалами.

Короткий зміст відзивів на касаційну скаргу

У відзивах на касаційну скаргу представник ОСОБА_3 -

ОСОБА_4 та ОСОБА_3 просять суд залишити касаційну скаргу представника ОСОБА_1 - ОСОБА_2 без задоволення, а оскаржену постанову суду апеляційної інстанції - без змін, посилаючись на її законність та обґрунтованість. Особи, які подали відзив, вважають, що суд апеляційної інстанції при винесенні рішення про відмову у задоволенні позову врахував якнайкращі інтереси дитини.

Фактичні обставини справи, встановлені судами

ОСОБА_1 та ОСОБА_3 з 28 грудня 2013 року перебували в зареєстрованому шлюбі, під час якого ІНФОРМАЦІЯ_1 народився ОСОБА_5 .

Рішенням Октябрського районного суду м. Полтави від 21 серпня 2018 року у справі № 554/5668/18 шлюб між ОСОБА_3 та ОСОБА_1 розірвано.

Витягом з торгового реєстру районного суду м. Братислава № 5473/В підтверджено, що ОСОБА_1 зареєстрована як іноземна особа підприємця у м. Братислава (Словацька Республіка) з 06 грудня 2018 року.

Згідно нотаріально посвідченої заяви від 12 серпня 2019 року

ОСОБА_3 та ОСОБА_1 надали згоду на поїздку малолітнього сина ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , до Словацької Республіки та інших країн-учасниць Шенгенської угоди в будь-який період з 25 серпня 2019 року по 25 серпня 2020 року у супроводі батька або матері, кожен з яких діє окремо.

12 серпня 2019 року ОСОБА_3 надав нотаріально посвідчену заяву, в якій вказав, що він не заперечує проти виїзду на тимчасове місце проживання до Словацької Республіки малолітнього сина

ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 . У цій заяві ОСОБА_3 надав свою згоду на вчинення усіх необхідних та юридично значимих дій для воз'єднання родини, в тому числі, але не виключно, на виготовлення усіх необхідних документів і реєстрацію тимчасового місця проживання його сина ОСОБА_5 у Словацькій Республіці.

Згідно довідки житлово-експлуатаційної організації № 2 Полтавської міської ради від 28 січня 2020 року № 312 ОСОБА_1 зареєстрована у будинку АДРЕСА_1 . Склад сім'ї: ОСОБА_9 ,

ОСОБА_10 , ОСОБА_11 , ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 .

У відповідності до інформації, наданої початковою школою № 46 Полтавської міської ради, від 16 грудня 2019 року № 304 ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , з 02 січня 2018 року по 27 серпня

2019 року відвідував початкову школу № 46. Активну участь у виховному та навчальному процесі приймали баба ОСОБА_11 та дід ОСОБА_10 , оскільки мати працювала за кордоном.

Розпорядженням Турківської районної державної адміністрації Львівської області 12 лютого 2020 року № 46 визначено місце проживання малолітнього ОСОБА_5 з батьком ОСОБА_3 по АДРЕСА_2 .

Згідно акту обстеження житлово-побутових умов сім'ї по АДРЕСА_2 від 14 листопада 2019 року за цією адресою проживають: ОСОБА_12 - баба, ОСОБА_13 - дід, ОСОБА_3 - батько та ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , - син. У будинку, який складається з чотирьох кімнат, є всі умови для виховання та проживання дитини. Дитина забезпечена усім необхідним. На час обстеження дитина виявляє прихильність до свого батька, діда і баби. ОСОБА_3 за місцем проживання характеризується позитивно.

Довідкою про реєстрацію місця проживання від 27 лютого 2020 року № 44 підтверджено, що ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , зареєстрований у будинку АДРЕСА_2 з 27 лютого 2020 року.

У відповідності до довідки від 03 березня 2020 року № 167, виданої Турківською загальноосвітньою школою I-III ступенів № 1,

ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , проживає та зареєстрований по АДРЕСА_2 . Відвідує підготовчу групу для зарахування до 1-го класу з 19 листопада 2019 року.

Відповідно до довідки від 06 лютого 2020 року № 24, виданої директором Турківського будинку дитячої та юнацької творчості, ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , займається у гуртку «Розмовна англійська мова» для початківців 4 години на тиждень.

З довідки, виданої 25 листопада 2019 року № 14 дошкільним закладом № 1 відділу освіти Турківської районної державної адміністрації, слідує, що ОСОБА_5 відвідував дитячий садок, другу молодшу групу

з 30 березня 2017 року по 14 червня 2017 року та з 06 жовтня 2017 року по 21 грудня 2017 року. Зі слів вихователів групи дитину приводили в дитячий садок і забирали з садочка дід і баба по батьковій лінії.

У період з 06 вересня 2016 року по 28 жовтня 2016 року ОСОБА_5 відвідував Турківський дошкільний заклад № 3.

16 грудня 2019 року відділом служби у справах дітей виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Полтаві ради складено акт обстеження житлово-побутових умов, згідно якого у будинку АДРЕСА_1 проживають і мають постійне місце реєстрації:

ОСОБА_1 - мати; ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 - син, ОСОБА_11 - баба, ОСОБА_10 - дід,

ОСОБА_9 - тітка, ОСОБА_14 , ІНФОРМАЦІЯ_3 - син. Будинок вмебльовано, обладнано побутовою технікою. Для дитини наявна окрема вмебльована кімната, є місце для ігор, навчання та відпочинку (окреме ліжко для сну), є необхідні речі, деякий дитячий одяг, іграшки. Стосунки нормальні.

Згідно із висновком, затвердженим рішенням виконавчого комітету Шевченківської районної в м. Полтаві ради як органом опіки та піклування від 27 жовтня 2020 року № 231, місце проживання малолітнього ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , визначено разом з матір'ю ОСОБА_1 .

Листом від 24 липня 2020 року № К01-12-022-06/88 департамент з питань реєстрації Полтавської міської ради від 24 липня 2020 року повідомив, що

24 липня 2020 року ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , було поновлено в реєстрації місця проживання у будинку АДРЕСА_1 на підставі розпорядження міського голови Турківської міської ради Львівської області про скасування реєстрації та зняття з реєстрації місця проживання ОСОБА_5 від 08 травня 2020 року № 33-ОД.

Відомостями, наданими Головним центром обробки спеціальної інформації Державної прикордонної служби України від 22 вересня 2020 року

№ 554/1124/20/5433 підтверджено, що ОСОБА_1 з 12 вересня

2016 року періодично (один-два рази на місяць) перетинала державний кордон.

Згідно із свідоцтвом про шлюб від 18 січня 2020 року ОСОБА_1 зареєструвала шлюб з ОСОБА_7 .

Висновком служби у справах дітей Турківської міської ради Самбірського району Львівської області від 28 вересня 2021 року № 7 визнано за доцільне визначити місце проживання дитини ОСОБА_5 ,

ІНФОРМАЦІЯ_1 , з батьком ОСОБА_3 . У висновку зазначено, що органом опіки та піклування враховано думку дитини, яка біля двох років постійно проживає у м. Турка Львівської області, навчається у Турківській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів, проведено обстеження житлово-побутових умов проживання сім'ї батька дитини, враховано скасування заяв від 12 серпня 2019 року про надання дозволу на поїздку малолітнього сина та дозвіл на тимчасове місце проживання в Словаччійській Республіці, працевлаштування батька.

Судом апеляційної інстанції було заслухано думку малолітнього ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , який виявив бажання проживати разом з батьком у м. Турка Львівської області.

Позиція Верховного Суду

Перевіривши доводи касаційної скарги та матеріали справи, колегія суддів дійшла наступних висновків.

Відповідно до пунктів 1, 4 частини другої статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права у випадку, якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку, або якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу.

Згідно з частиною першою статті 400 ЦПК України, переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Відповідно до частин першої, другої та п'ятої статті 263 ЦПК України судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Згідно з частинами другою, восьмою, дев'ятою статті 7 Сімейного кодексу України сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини (частина третя статті 11 Закону України «Про охорону дитинства»).

Згідно статті 12 Закону України «Про охорону дитинства» на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в душі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами.

Відповідно до частини першої статті 18, частини першої статті 27 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-ХІІ (далі - Конвенція про права дитини), держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

У частині першій статті 9 Конвенції про права дитини передбачено, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини. Такі заходи можуть бути необхідними у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Суди мають юрисдикцію для вжиття заходів, спрямованих на захист особи чи майна дитини.

Відповідно до частин другої-четвертої статті 29 Цивільного кодексу України фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Місцем проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна.

У разі спору місце проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років визначається органом опіки та піклування або судом.

Місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає.

Згідно зі статтею 141 СК України мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини.

Відповідно до частини першої, другої статті 161 СК України якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини.

У частині першій статті 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

У рішенні Європейського суду з прав людини від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України», заява № 2091/13, суд зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним (параграф 76).

У параграфі 54 рішення Європейського суду з прав людини «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року, заява N 31111/04, зазначено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і дотримуватись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків. Зокрема, стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не надає батькам права вживати заходів, які можуть зашкодити здоров'ю чи розвитку дитини.

Аналіз наведених норм права, практики Європейського суду з прав людини дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

Міжнародні та національні норми не містять положень, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

При визначенні місця проживання дитини судами необхідно крізь призму врахування найкращих інтересів дитини встановлювати та надавати належну правову оцінку всім обставинам справи, які мають значення для правильного вирішення спору.

Отже, при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватись балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Колегія суддів зауважує, що питання про визначення місця проживання дитини вирішується судами з урахуванням всіх фактичних обставин, які майже у кожному спорі є специфічними.

Конвенція про права дитини у статті 12 визначає, що Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

За змістом статті 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї.

Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.

Система правосуддя прислухається до дітей, серйозно ставиться до їх думок і гарантує, що інтереси дітей захищені. Належна увага повинна приділятися поглядам та думці дитини у відповідності з її віком і зрілістю.

При з'ясуванні думки дитини доцільно зважати на те, що оцінка дитиною поведінки своїх батьків, життєвих обставин може бути неохватною та зумовленою різними важелями впливу. У зв'язку з цим, законодавець передбачив право суду постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси (частина третя статті 171 СК України).

Згода дитини на проживання з одним з батьків не повинна бути абсолютною для суду, якщо така згода не буде відповідати та сприяти захисту прав та інтересів дитини.

Опитування та збір заяв дітей повинні, наскільки це можливо, проводитись кваліфікованими фахівцями.

Нормами статті 19 СК України встановлено, що при розгляді спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, визначення місця проживання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе, не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним обов'язковою є участь органу опіки та піклування. Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних в результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Органами опіки та піклування є районні, районні у містах Києві та Севастополі місцеві державні адміністрації, виконавчі органи міських чи районних у містах, сільських, селищних рад.

Відповідно до частини першої статті 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (частина перша статті 76 ЦПК України).

Згідно з частиною першою статті 80 ЦПК України достатніми є докази, які в своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування.

Відповідно до статті 89 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Жодні докази не мають для суду заздальгідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Суди попередніх інстанцій дійшли діаметрально протилежних висновків при вирішенні спору щодо визначення місця проживання дитини.

Суд першої інстанції вважав, що на користь того, що дитина має проживати з матір'ю свідчить вік дитини (6 років), а також те, що батько ОСОБА_3 без згоди матері фактично «викрав» дитину, не турбуючись про емоційний та психологічний стан сина, та не повертає матері дитину, чинить перешкоди у спілкуванні дитини з матір'ю, без згоди матері зняв з реєстрації сина у місті Полтава. При цьому згідно висновку, затвердженого рішенням виконавчого комітету Шевченківської районної в м. Полтаві ради, як органу опіки та піклування від 27 жовтня 2020 року № 231, місце проживання малолітнього ОСОБА_5 визначено разом з матір'ю ОСОБА_1.

Суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що на користь проживання дитини з батьком свідчить висловлена дитиною думка, а також те, що дитина має з батьком тісний контакт. Суд апеляційної інстанції послався на необхідність збереження психо-емоційного стану дитини, вказав, що визначення місця проживання дитини з батьком відповідатиме її якнайкращим інтересам, буде мати більш позитивний вплив на дитину, для якої батьком створені відповідні умови для розвитку та навчання. Згідно висновку служби у справах дітей Турківської міської ради Самбірського району Львівської області від 28 вересня 2021 року № 7 визнано за доцільне визначити місце проживання дитини ОСОБА_5 з батьком ОСОБА_3.

Колегія суддів зауважує, що сім'я є цінною для розвитку дитини, і коли вона руйнується, батьки, які почали проживати окремо, мають віднайти способи захистити дитину забезпечити те, що їй потрібно, щоб дитина зростала у благополучній атмосфері, повноцінно розвивалася та не зазнавала негативного впливу. Ситуація, в якій батьки не в змозі віднайти такі способи за взаємним погодженням, потребує втручання органів державної влади, зокрема суду, з метою забезпечення належних стосунків між дитиною й батьками, які є фундаментальними для благополуччя дитини. Діти потребують уваги, підтримки і любові обох батьків. Діти є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів.

Встановлені судами обставини справи свідчать про наявність однакових належних матеріально-побутових і у матері, і у батька для проживання дитини. Два висновки органів опіки та піклування з різних міст України, в яких мають місце проживання батьки дитини, є протилежними.

Колегія суддів, виходячи із обставин справи, вважає висновки суду першої інстанції більш обґрунтованими.

Колегія суддів зазначає, що на користь проживання сина ОСОБА_5 з матір'ю свідчить те, що після розлучення батьків у 2018 році дитина постійно проживала (була зареєстрована) у м. Полтава за місцем проживання матері, батько надав у 2019 році згоду на виїзд та проживання дитини на території Словачької Республіки.

У листопаді 2019 року батько вчинив самовільні, без погодження з матір'ю, дії щодо зміни місця проживання дитини на м. Турка Львівської області та обмежував контакти дитини з матір'ю. Суд не може поблажливо ставитись до подібних вчинків.

Судом взято до уваги, що місце реєстрації малолітнього ОСОБА_5 було поновлено у м. Полтаві за місцем проживання матері.

ОСОБА_1 через незначний проміжок часу після зміни батьком місця проживання звернулась до суду з цим позовом.

При цьому батько не заявляв у цій справі вимог про визначення місця проживання дитини.

Колегія суддів також бере до уваги необхідність підтримки постійних родинних стосунків ОСОБА_5 із рідним братом ОСОБА_14, 2019 року народження.

Відомостей про те, що існували які-небудь протиріччя або складності у спілкуванні дитини з батьком у період проживання дитини з матір'ю матеріали справи не містять.

Колегія суддів вважає, що вказані обставини свідчать про те, що проживання дитини в сім'ї з матір'ю відповідає найкращим інтересам малолітнього ОСОБА_5.

ОСОБА_5 тривалий час проживав у тісному контакті з батьком та його родичами, які не давали дитині можливості повноцінно спілкуватись з матір'ю, тому ці обставини очевидно вплинули на думку семирічної дитини, яку вона висловила у судовому засіданні суду апеляційної інстанції.

Судами не встановлено обставин, які б могли достовірно свідчити, що зміна місця проживання малолітнього ОСОБА_5 загрожує дитині психологічно або фізично чи призведе до негативних для дитини наслідків, створить для нього нестерпні умови.

Посилання суду першої інстанції на Декларацію прав дитини не вплинуло на обґрунтованість висновків суду першої інстанції за результатами вирішення спору.

Виходячи із наведеного, колегія суддів погоджується з висновком суду першої інстанції про визначення місця проживання малолітньої дитини ОСОБА_5 з матір'ю ОСОБА_1 по АДРЕСА_1 і зобов'язання відповідача передати дитину матері.

Кожний із батьків не позбавлений права піднімати у майбутньому питання щодо зміни місця проживання дитини з урахуванням обставин, що матимуть істотне значення.

За загальним правилом, передбаченим частиною першою статті 191 СК України, аліменти на утримання дитини підлягають присудженню від дня пред'явлення позову. У цій справі, враховуючи, що на день пред'явлення позову і ухвалення судового рішення дитина проживає з батьком, а аліменти підлягають виплаті на користь того з батьків, з яким проживає дитина, і є власністю дитини, позовні вимоги ОСОБА_1 у частині стягнення аліментів є передчасними і до задоволення не підлягають.

Відповідно до статті 413 ЦПК України суд касаційної інстанції скасовує постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишає в силі судові рішення суду першої інстанції у відповідній частині, якщо в передбачених статтею 400 цього Кодексу межах встановить, що судом апеляційної інстанції скасовано судові рішення, яке відповідає закону.

У зв'язку з наведеним, колегія суддів вважає, що касаційну скаргу слід задовольнити частково, оскаржену постанову суду апеляційної інстанції у частині вирішення позовних вимог про визначення місця проживання дитини, зобов'язання передати дитину для постійного проживання та розподілу судових витрат скасувати, а рішення суду першої інстанції у цій частині залишити в силі.

Відповідно до підпункту «в» пункту 4 частини першої статті 416 ЦПК України суд касаційної інстанції повинен вирішити питання про розподіл судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції.

Ураховуючи часткове задоволення касаційної скарги, скасування постанови апеляційного суду та залишення в силі рішення суду першої інстанції, беручи до уваги положення статті 141 ЦПК України, а також пільги щодо сплати судового збору у справах про стягнення аліментів, з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 підлягає стягненню судовий збір, сплачений за подання касаційної скарги.

Керуючись статтями 141, 400, 406, 413, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу представника ОСОБА_1 - ОСОБА_2 задовольнити частково.

Постанову Полтавського апеляційного суду від 12 жовтня 2021 року у частині вирішення позовних вимог ОСОБА_1 до ОСОБА_3 про визначення місця проживання дитини, зобов'язання передати дитину для постійного проживання та розподілу судових витрат скасувати.

Рішення Ожтбрьського районного суду м. Полтави від 21 січня 2021 року у частині визначення місця проживання малолітньої дитини ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, разом з матір'ю ОСОБА_1 по АДРЕСА_1, зобов'язання ОСОБА_3 передати малолітнього сина, ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, для постійного проживання з матір'ю - ОСОБА_1 та розподілу судових витрат - залишити в силі.

В іншій частині постанову Полтавського апеляційного суду від 12 жовтня 2021 року залишити без змін.

Стягнути з ОСОБА_3 (реєстраційний номер облікової картки платника податків НОМЕР_1) на користь ОСОБА_1 (реєстраційний номер облікової картки платника податків НОМЕР_2) судовий збір, сплачений за подання касаційної скарги, у розмірі 5 042 (п'ять тисяч сорок дві) грн.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Головуючий

Є. В. Синельников

Судді:

О. В. Білоконь

О. М. Осіян

С. Ф. Хопта

В. В. Шипович